

ЗАСНОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Руханка робить тіло гарним, а дух відважним.

Іван Боберський

Іван Боберський (1873 – 1947) належить до визначних українських діячів фізичної культури, які в контексті західноєвропейських культурних тенденцій започаткували модерні форми тіловиховання. Слід зауважити, що на західноукраїнських землях фізична культура мала можливість формуватися на українських національних засадах, на відміну від її розвитку на Наддніпрянській, підросійській Україні. Боберський поєднав у собі якості високоосвіченого інтелігента, енергійного організатора, педагога-новатора, вдумливого методиста і теоретика, мецената, самовідданого патріота. Він побував у Німеччині, Швеції, Чехії, Франції, де знайомився зі здобутками національних систем тіловиховання. Першим увів українську термінологію у спорті, яка широко використовувалася на західноукраїнських землях до 1939 року, наприклад, копаний м'яч (футбол), сітківка (волейбол), стусан (бокс), лещетарство (лижний спорт) тощо. Уклав низку підручників, зокрема, «Копаний м'яч» (1906), «Забави й гри рухові» (1905).

Постать Івана Боберського надзвичайно багатогранна. Він був першим популяризатором української фізичної культури як засобу пробудження національної свідомості народу. Такі спортивні товариства українців як «Сокіл» (1894), «Січ» (1900), «Пласт», «Україна» (1911) сприяли утворенню перших у ХХ ст. українських військових формувань (Українські Січові Стрільці, Українська Галицька Армія тощо) та державних утворень (Українська Народна Республіка, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна).

Іван Боберський народився 14 серпня 1873 року на Львівщині у священничій родині. Упродовж XVI – ХХ століть рід Боберських дав Україні чимало громадських та культурно-просвітніх діячів – священників, педагогів, науковців, військових. Батько Івана – о. Микола (1844 – 1918) був одним з найавторитетніших релігійних і громадських діячів кінця ХІХ – початку ХХ століть на Бойківщині. Тоді, в умовах бездержавності священники були провідниками українського культурного і національного відродження. Отець Микола заснував «Братства тверезості», видав збірку проповідей «Про пияцтво» (Львів, 1884). Намагаючись вирішувати проблему масової неписьменності серед вірян, у себе на парафіях закладає читальні товариства «Просвіта», організовує господарські кооперативи. Отець Микола – дописувач багатьох галицьких часописів. Він був національно свідомою людиною. На все життя Іван запам'ятає батькову науку – «Думай по-українськи!».

Не менший вплив на Івана мала його мати – вчителька Анна. Початкову освіту Іван здобував вдома під опікою мами. Під час навчання у Самбірській гімназії виявив особливе зацікавлення німецькою мовою. Після закінчення гім-

назії він навчається в університетах Львова (1891 – 1895) і Граца (Австрія, 1895 – 1899), де здобуває фах учителя німецької мови. В Австрії Боберський вперше знайомиться з популярними в європейських країнах національними системами тіловиховання. Саме там Боберський здобуває кваліфікацію вчителя гімнастики середніх шкіл, закінчивши державний однорічний гімнастичний курс. Разом з ним цей курс закінчили Козакевич і Ціпановський, які стали першими діячами гімнастичного руху в Коломиї і Городенці.

Після університетських студій Боберський повертається в Галичину. В Дрогобицькій гімназії він викладає німецьку мову, завідує німецькомовною бібліотекою, що функціонувала при гімназії, а також веде заняття гімнастики з учнями 1–6-их класів. Зауважимо, що тоді гімнастикою називали будь-які види фізичних вправ, укладені на основі національних гімнастичних систем: німецької, шведської, сокільської (чеської) тощо. Боберський одним з перших запроваджує досі невідомі або малознані європейські рухові ігри та забави, зокрема англійську гру «футбол».

Упродовж 1901 – 1918 років Боберський – учитель, а з 1905 р. – і професор Академічної гімназії у Львові. Це був елітний навчальний заклад, найдавніша освітня установа з викладанням рідною українською мовою (в переважній більшості освітніх закладів Галичини навчання відбувалося польською або німецькою мовами). В перший рік педагогічної праці в Академічній гімназії Боберський викладає німецьку мову, а також завідує німецькомовною бібліотекою для учнів. Згодом,

з його ініціативи, в гімназії запроваджують заняття з гімнастики. Боберський особистим прикладом надихав українську гімназійну спільноту до руханкових занять. Нездоразово можна було спостерігати, як він на уроках руханки грав з гімназистами в копаний м'яч, сітківку, гаківку (хокей), проводив з учнями піші прогулянки (туристичні мандрівки) околицями Львова, містами і селами Галичини, у Карпатах.

Під впливом європейської тенденції поширення гімнастики в освітніх установах Міністерство віровизнань і освіти Австро-Угорщини 1909 / 1910 навчального року прийняло рішення про запровадження гімнастики в гімназіях як обов'язкового предмета.

Працю в Академічній гімназії Боберський поєднував з викладанням в інших навчальних закладах Львова. Так, на запрошення митрополита Андрея Шептицького, він з 1906 по 1914 роки працює в приватній жіночій гімназії сестер Василянок, де знову ж таки завідує німецькомовною бібліотекою, викладає німецьку мову та запроваджує гімнастичні заняття. Боберський був суворим і вимогливим. Навчав уважності, дисциплінованості, відповідальності. Сама його струнка постава, стильний одяг, гідно піднята голова і відкритий шляхетний погляд викликали зацікавлення і повагу гімназистів. Його учні вирізнялися зразко-

Іван Боберський — голова українського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько». Львів, листопад 1912 року

вими знаннями з німецької мови та літератури і цінували свого вчителя. Серед найвідоміших з них – Степан Гайдучок, сини Івана Франка – Петро і Тарас, Олександр Тисовський, Євген Коновалець, Олена Степанів та інші. На думку сучасників, Іван Боберський хоч і був професором середньої школи, однак за своєю кваліфікацією дорівнював університетському рівневі. Новаторські риси в його педагогічній діяльності виявили себе у поєднанні європейських систем гімнастики з українськими традиційними народними формами – іграми, забавами й розвагами, і в створенні української спеціалізованої руханкової термінології, і в підготовці перших фахових україномовних видань, присвячених фізичному вихованню, а також у запровадженні гімнастичних занять в українські жіночі освітні заклади.

На західноукраїнських землях до Першої світової війни були дві найпотужніші українські гімнастичні організації – «Сокіл» і «Січ». На відміну від поміркованіших соколів, січовики притримувалися більш радикальних, національно спрямованих поглядів. Між організаціями часом доходило до непорозумінь. Боберський був прихильником ідеї об'єднання обох товариств в одну організацію для зміцнення українського гімнастичного руху та досягнення більшої згуртованості української спільноти краю.

За відносно незначний проміжок часу в товаристві «Сокіл» отримали духовний гарт і фізичний вишкіл тисячі українських хлопців та дівчат. Боберський як провідник організації (заступник, а згодом і голова) винятково діяльно спричинився до її розвитку й авторитету: український «Сокіл» визнавали кращою сокільською організацією серед європейських народів (брав участь у всесокільських злетах у Празі). Боберський виступив організатором та очільником делегації українських соколів у VI Всесокільському злеті у Празі (1912). Участь у цьому та інших заходах такого рівня давала можливість українцям – народом без держави – не лише представити українське сокільство, а і політично заявити про себе світові. На самому злеті з'ясувалося, що серед російських соколів, які теж прибули до Праги, чимало українців-наддніпрянців – з Києва, Одеси, Харкова, Полтави. Галицькі і наддніпрянські соколи у Празі мали чимало зустрічей і спільних імпрез, на яких обговорювалась можливість створення українського «Сокола» на Наддніпрянщині, зокрема у Києві. Очевидно, з цією метою невдовзі прибув до Львова авторитетний український громадський діяч Микола Міхновський – знаний політик, автор славнозвісної праці «Самостійна Україна» (Львів, 1900 р.). У супроводі Івана Боберського він оглянув домівку «Сокола-Батька» і був прийнятий у члени цієї організації.

Ознайомившись із закордонними працями, Боберський перекладає, пише і видає одні з перших українських (і україномовних!) посібників з теорії тілесного виховання. Він розробляв та адаптував до української мови іноземні гімнастичні і спортивні поняття і терміни. Щодо практичної сторони, то він особисто як аматор займався багатьма видами: бігом, футболом, їздою на ковзанах, лещетарством, залучаючи до них своїх колег і вихованців. Для привернення уваги української спільноти краю до занять спортом Боберський у лютому 1909 р. перший в історії Львова об'їхав місто на лижах. Він також видає і редагує перші офіційні друковані органи товариства «Сокіл-Батько» та української руханково-спортової організації.

За активну десятилітню працю в сокільській організації Іванові Боберському було, за козацьким звичаєм, вручено почесну булаву провідника зі словами «Пануй і веди нас!». Це стало свідченням його особливих заслуг і визнання громадою українського товариства «Сокіл».

Важливу роль у справі розвитку української спортової традиції відіграла організація української молоді «Пласт», створена у Львові 1911 року. Скаутинг виник у перші роки ХХ століття як новітня форма виховання і приготування молоді до дорослого життя. Він передбачав цікаву форму навчання і виховання, згідно з якою діти і підлітки, згуртовані в мікрогрупи, мали навчати різних корисних у житті вмій і навичок один одного: досвідчені – недосвідчених, старші – молодших, плекаючи при цьому відчуття співвідповідальності.

Організатори і керівники «Пласту» – Олександр Тисовський, Петро Франко, Іван Чмола – здійснювали свої перші кроки, користуючись підтримкою, порадами та фінансовою допомогою Івана Боберського. Вони взяли за основу англійську скаутську систему виховання через життя у природі і надали їй глибокого національного характеру. Новій організації дано назву «Пласт», щоб пов'язати з «козацькою» українською традицією. «Пластунами» називали на Січі спершу запорожців, які виходили на польовання, а пізніше, в чорноморсько-кубанському війську, пластуни чатували на ворога, вистежували його.

Поширенню та популяризації пластової ідеї серед української молоді суттєво посприяли члени організації «Сокіл-Батько», головою якої був Боберський. Завдяки їхнім зусиллям, напередодні Першої світової війни в Галичині вже існувало 11 пластових округ з центрами в Золочеві, Коломиї, Львові, Перемишлі, Рогатині, Самборі, Сокалі, Станіславові, Стрию, Тернополі, Чорткові.

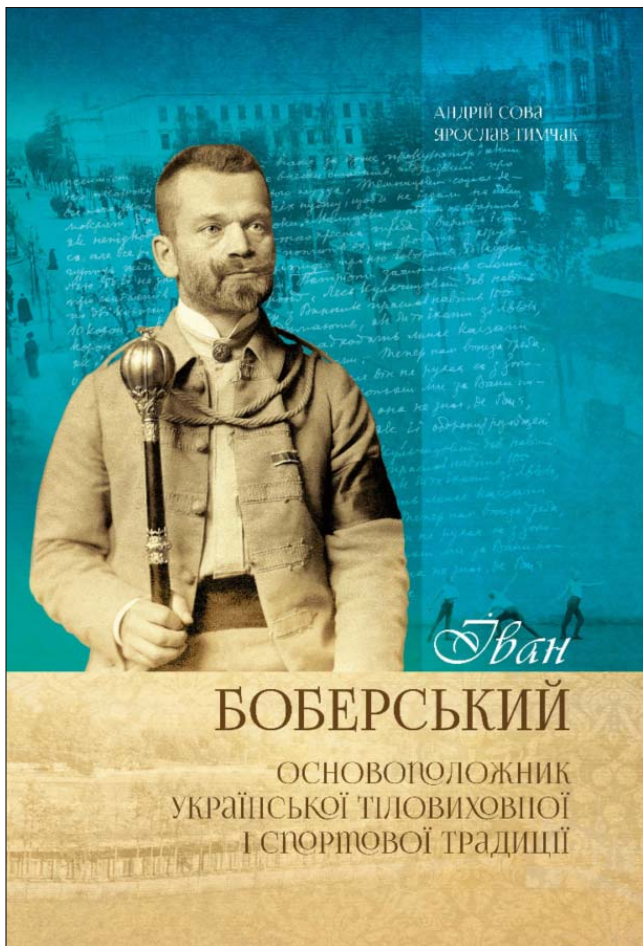
Упродовж усього життя Боберський намагався не втрачати контактів з провідними діячами пластового руху. Перебуваючи за кордоном, живучи в Канаді та Словенії, він вивчав історію та методику скаутингу в різних країнах світу і своїми знаннями ділився з керівниками пластового руху в Галичині.

На початку ХХ ст. у Львові з'являються перші українські спортивні товариства. 22 вересня 1911 р. відбулися збори студентської молоді, на яких вирішили заснувати спортивне товариство (СТ) «Україна». Створення спортивного товариства з такою промовистою назвою ще до Першої світової війни мало надзвичайно важливе значення для національного самоствердження української молоді. Ця назва була ідейною зброєю в боротьбі за національне самовизначення українців (1910-го року загострилася боротьба українських студентів університету за можливість навчання українською мовою).

Під час заснування товариства Іван Боберський не лише опікувався його справами, а й брав участь у його житті. Саме він дав поштовх для проведення «Перших Запорозьких Змагань» (Запорозьких ігрищ) 15–16 жовтня 1911 р. у Львові, які упродовж наступних двох десятиліть відбувалися в Галичині. Боберський також допомагав в організації та брав участь як суддя у змаганнях.

У міжвоєнний період СТ «Україна» стало основним, базовим спортивним товариством українців на західноукраїнських землях, а змагання, які воно організовувало – «Запорозьські ігрища» – головними національними першостями серед українців краю.

Чимало членів СТ «Україна» – вихованців професора Івана Боберського, взяли участь у різних військових формаціях в роки Першої світової війни та Української національної революції 1917–1921 років і полягли в боях за Україну. Таким чином, спортивне товариство «Україна» спричинилося як до розвитку українського спортивного руху, так і до піднесення національного духу кількох поколінь української молоді першої половини ХХ ст. А гімнастичний сокільсько-січовий рух, який в передвоєнний

час відіграв особливу роль у згуртуванні української спільноти, на початку війни став доброю основою для організації українського війська.

Іван Боберський брав активну участь в діяльності Пресової квартири та Артистичної горстки Легіону Українських Січових Стрільців, згодом – Письменичого Відділу Державного секретаріату військових справ Західноукраїнської Народної Республіки. Сучасники відзначали його жертовну працю в різних ділянках українського державотворення.

В особі Івана Боберського проявилися риси політичного, військового та громадського діяча – організатора, видавця, освітянина, мецената. Як заступник голови представництва ЗУНР у Канаді, Боберський не лише організував його діяльність, вів усе діловодство місії, а як промовець виступав на вічах, публікуючи відповідні матеріали в пресі. За час цієї невпинної щоденної роботи він виголосив промови на 45 вічах у різних населених пунктах провінцій Манітоба та Саскачеван. Після від'їзду голови представництва Осипа Назарука у США Іван Боберський очолив діяльність представництва ЗУНР у Канаді. Слід зауважити, що Назарук давав позитивну характеристику особистим та діловим якостям Боберського, зазначаючи, що «се дуже високоосвічений і по-німецьки точний чоловік... цікавого ума й великої роботязости».

Перебуваючи в еміграції, Боберський скрупульозно збирав інформацію про життя і побут українців у Канаді. Його велика книгозбірня у Вінніпезі започаткувала створення «Канадійської бібліотеки ім. Івана Боберського». Захоплений олімпійською ідеєю, Боберський побував на IV зимових Олімпійських іграх в Гарміш-Партенкірхені та XI літніх Олімпійських іграх в Берліні і підготував низку журналістських репортажів для українських видань. Таким чином завдяки його публікаціям українці в Галичині та діаспорі мали змогу ознайомитися з проведеними олімпійськими змаганнями.

Під час свого вимушеного перебування в діаспорі Іван Боберський неодноразово підтвердив своє реноме енергійного і продуктивного організатора, авторитетного і далекоглядного громадського діяча, дипломата, вірного сина українського народу. І за межами рідного краю його праця удостоювалася високих оцінок, визнання і пошанування українським громадянством. А успішна діяльність його учнів і послідовників, перевидання теоретичних праць, відзначення ювілеїв, аж до проголошення Року Івана Боберського (1943), остаточно сформували його суспільно визнану харизму як Батька українського тіловиховання.

Оксана ЗАХАРЧУК

Автор цієї статті висловлює щире подяку доктору історичних наук, професору Андрію Сові за дозвіл використати матеріали дослідження про Івана Боберського: А. О. Сова, Я. В. Тимчак (2019) Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції. – Априорі. 232 с.

Вікторія О. РОМАНЧУК

Журнал «Універсум»

у контексті українського державотворення: концептуальні засади, дискурси, прогностика (1993-2023 рр.)

Вікторія О. Романчук. «Журнал «Універсум» у контексті українського державотворення: концептуальні засади, дискурси, прогностика (1993-2023 рр.)» : Монографія. – Львів: Універсум, 2024. – 350 с., 7 іл.

Щоб придбати книжку, слід переказати 320 гривень (у вартість включені поштові витрати за пересилку рекомендовано бандероллю) через будь-який банк чи надіслати поштовим переказом на рахунок IBAN UA08325268000000002600744144 в ПАТ АКБ «Львів», ЄДРПОУ 19326603, МФО 325268. Одержувач: ТзОВ «Універсум».

Не забудьте надіслати на адресу редакції («Універсум», п/с 2994, Львів–17, 79017) копію квитанції поштового переказу чи платіжного доручення, чітко зазначивши при цьому свою адресу та номер мобільного телефона (вимога Укрпошти).

«Переконаний, що монографію В. Романчук з великим інтересом зустрине широке коло читачів – патріоти України, історики, політики, журналісти та університетські дослідники – усі, кому не байдужа доля української державності, навколо якої точаться запеклі бої на російсько-українському фронті й загострюється глобальний конфлікт між силами Світла й Демократії та материком Зла й Темряви».

Юрій ШЕРБАК,
письменник, Надзвичайний і Повноважний посол України,
Голова Ради українськопольського Незалежного Медіа Форуму